

Studija
**“Zastupljenost tema zaštite klime i
okoliša u bh. izbornim programima”**

Septembar 2022.

Naziv projekta:	Zastupljenost tema zaštite klime i okoliša u bh. izbornim programima
Naručilac:	Fondacija Konrad Adenauer (Konrad Adenauer Stiftung – KAS)
	Sagrđžije 41
	71 000 Sarajevo, BiH
	Tel: +387 33 215 240
	E-mail: sarajevo@kas.de
Izvršilac:	Udruženje "Centar za energiju, energijsku efikasnost i okolinu" – CEEEO
	Đoke Mazalića 2
	71 000 Sarajevo, BiH
	Tel: +387 33 863 951
	E-mail: info@ceeo.ba
Vrijeme izrade:	August - septembar 2022.

Sadržaj

PREDGOVOR	6
UVODNA RAZMATRANJA	7
1. METODOLOGIJA RADA, CILJ PROJEKTA I OČEKIVANI REZULTATI	8
2. ANALIZA POLITIČKIH PROGRAMA NA OPĆIM IZBORIMA 2022. U BOSNI I HERCEGOVINI. 11	
2.1. Zaštita okoliša i zelena energija	12
2.2. Energetska i pravedna tranzicija	18
2.3. Djelovanje političkih stranaka u oblasti zaštite klime i okoliša	20
2.4. Edukacije i jačanje kapaciteta političke stranke	25
2.5. Karbonski otisak političke stranke i predizborne kampanje	26
2.6. Vizija političke stranke za 2030. i 2050. godinu.	27
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	31
PRILOZI	33

Akronimi

BiH	Bosna i Hercegovina
BH.	Bosanskohercegovački
CIK	Centralna izborna komisija
EE	Energijska efikasnost
EU	Evropska unija
MHE	Mini hidroelektrane
MSP	Mala i srednja preduzeća
OIE	Obnovljivi izvori energije

Popis grafikona

Grafikon 1. Procjena kvaliteta zraka u Bosni i Hercegovini prema mišljenju analiziranih političkih stranaka ...	12
Grafikon 2. Procjena kvalitete biodiverziteta i šumskog resursa u Bosni i Hercegovini prema mišljenju analiziranih političkih stranaka	13
Grafikon 3. Procjena kvaliteta voda u Bosni i Hercegovini prema mišljenju analiziranih političkih stranaka.....	13
Grafikon 4. Mišljenje predstavnika analiziranih političkih stranaka koliko je građanima važno rješavanje problema u oblasti zaštite okoliša (npr. kvalitet zraka)	14
Grafikon 5. Mišljenje predstavnika analiziranih predstavnika o izvorima energije koji treba da budu osnovni izvori u Bosni i Hercegovini u period do 2050. godine (ispitanici su mogli dati najviše tri odgovora)	15
Grafikon 6. Ocjena predstavnika analiziranih političkih stranaka o reakciji relevantnih bh. institucija kada su u pitanju pojave uzrokovane klimatskim promjenama kao što su šumski požari.....	16
Grafikon 7. Ocjena predstavnika analiziranih političkih stranaka o reakciji relevantnih bh. institucija kada su u pitanju pojave uzrokovane klimatskim promjenama kao što su suše i redukcija vode	17
Grafikon 8. Ocjena predstavnika analiziranih političkih stranaka o reakciji relevantnih bh. institucija kada su u pitanju pojave uzrokovane klimatskim promjenama kao što su poplave	17
Grafikon 9. Stav predstavnika analiziranih političkih stranaka da li su svjesni prilika i opasnosti en. tranzicije	18
Grafikon 10. Stav predstavnika analiziranih političkih stranaka o stepenu saradnje sa građanima, vladinim i nevladinim organizacijama u Bosni i Hercegovini	19
Grafikon 11. Stavovi predstavnika analiziranih političkih stranaka kako treba da se provodi pravična tranzicija	19
Grafikon 12. Stavovi predstavnika analiziranih stranaka po pitanju usklađenosti programa stranke sa EU energetskom i klimatskom politikom	20
Grafikon 13. Stavovi predstavnika analiziranih političkih stranaka o poznavanju EU politika	21
Grafikon 14. Aktivnosti koje analizirane političke stranke poduzimaju po pitanju zaštite klime i okoliša	23
Grafikon 15. Stavovi o poznavanju predstavnika analiziranih političkih stranaka smatra o obavezama koje je Bosna i Hercegovina preuzela potpisivanjem deklaracije Zelena agenda za Zapadni Balkan.....	25
Grafikon 16. Postojanje političke volje da se u naredne programe uključi više zelenih tema (zaštita klime, energetska tranzicija, zaštita okoliša, kvalitet zraka, obnovljivi izvori energije, upravljanje otpadom i sl.).....	25
Grafikon 17. Aktivnosti koje političke stranke poduzimaju u cilju smanjenja karbonskog otiska tokom kampanje	27

Popis slika

Slika 1. Logo Općih izbora 2022. u Bosni i Hercegovini	10

Popis tabela

Tabela 1. Primjenjena metodologija u predmetnoj analizi.....	8
Tabela 2. Sjedište i broj političkih stranaka koje su obuhvaćene analizom	9
Tabela 3. Politika koju provode političke stranke obuhvaćene ovom analizom.....	9

PREDGOVOR

U okviru projekta „Zastupljenost tema zaštite klime i okoliša u bh. izbornim programima“ koji za cilj ima analizu zelenih tema u programima političkih stranaka koje su svoje predstavnike prijavile za Opće izbore 2022. u Bosni i Hercegovini urađena je analiza predmetne tematike. Studija se sadrži iz dva poglavlja. U prvom poglavlju studije opisana je metodologija, izazovi na polju zaštite klime i okoliša, cilj projekta i očekivani rezultati. U drugom poglavlju dato je pojašnjenje trenutnog stanja u Bosni i Hercegovini po pitanju aktuelnih izbora i programa prijavljenih političkih stranaka u segmentu zaštite klime i okoliša. Analizirani su problemi i nedostaci u programima bh. političkih stranaka kada je u pitanju predmetna tematika. Predstavljena je vizija i rješenja koja nude političke stranke u kontekstu unaprjeđenja zaštite okoliša, mjera adaptacije i mitigacije na klimatske promjene, sigurnost snabdijevanja energijom te u kojoj mjeri su njihovi prioriteti usmjereni prema važnosti očuvanja klime, energetske tranziciji, prednostima uvođenja procesa dekarbonizacije u svim sektorima djelovanja i života društva kako bi se kvalitet života svih građana i okoliša u kojem žive unaprijedio. Također, dat je i pregled aktivnosti koje su analizirane bh. političke stranke poduzele tokom predizborne kampanje, a u cilju smanjenja njihovog karbonskog otiska.

Studija je namjenjena široj populaciji predstavnika izbornih i političkih tijela, donosioca odluka, medija i građana.

UVODNA RAZMATRANJA

Opći izbori u Bosni i Hercegovini su planirani da se održe 2. oktobra 2022. godine, kada će se birati:

1. Predsjedništvo Bosne i Hercegovine,
2. Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine,
3. Predstavnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine
4. Narodna skupština Republike Srpske,
5. Predsjednik i potpredsjednik Republike Srpske, te
6. Skupštine kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Novoizabrani predstavnici će biti izabrani na period od četiri godine tokom kojeg će donositi zakone, određivati međunarodne obaveze države/entiteta i donositi odluke koje se tiču unutrašnje i vanjske politike Bosne i Hercegovine. Budući da predstavljaju političke stranke koje se pretežno bave socijalnom politikom i nacionalnim pitanjima, postoji velika strepnja da se budućnost države neće značajno promijeniti u odnosu na posljednjih 30 godina. Različiti podaci ukazuju na nezadovoljstvo bh. društva zbog narušenog kvaliteta okoliša, nepostojanja sistemskog pristupa provođenja mjera adaptacije na klimatske promjene i problema stabilnosti snabdjevanja energijom.

Usmjerenost prema održivom razvoju i zaštiti okoliša često nije opcija za koju se opredjeljuju političke stranke u Bosni i Hercegovini.

1. METODOLOGIJA RADA, CILJ PROJEKTA I OČEKIVANI REZULTATI

Cilj projekta „Zastupljenost tema zaštite klime i okoliša u bh. izbornim programima“, u okviru kojeg je i kreirana ova studija, je analiza zelenih tema u programima političkih stranaka koje su svoje predstavnice/ke prijavile za Opće izbore 2022. u Bosni i Hercegovini. Predmetna analiza i poređenje stavova predstavnica/ka bh. političkih stranaka ide u prilog da se mnogo intenzivnije treba pričati o temama zaštite klime i okoliša, a upućuje i na mjere i postupke koje bi trebalo poduzeti u smislu kvalitetnijeg i potpunijeg planiranja i implementacije procesa dekarbonizacije. Fokus analize je na parlamentarnim strankama i strankama koje se deklarišu kao zelene stranke.

Primjenjene metode u analizi izbornih programa su predstavljene u nastavku:

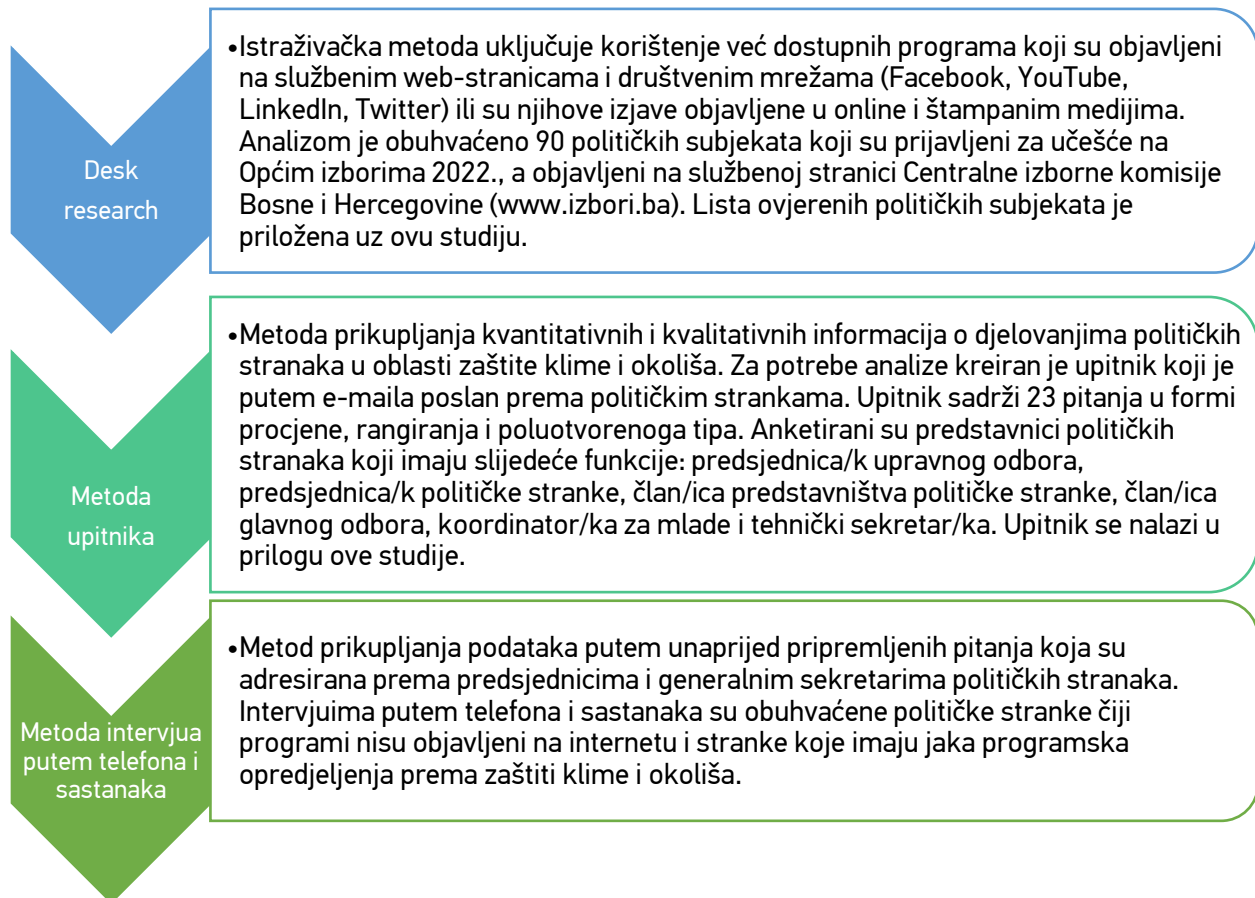

Tabela 1. Primjenjena metodologija u predmetnoj analizi

Nakon pažljive analize podataka prikupljenih iz upitnika, procjenjujući zastupljenost tema zaštite klime i okoliša u programima bh. političkih stranaka, došlo se do rezultata koji su predstavljeni u Poglavlju 2. Analiza političkih programa na Općim izborima 2022. u Bosni i Hercegovini. Upitnik je poslan na e-mail adrese 90 bh. političkih stranaka za koje je ovjereno učešće na Općim izborima (lista je objavljena na službenoj stranici CLK-a, www.izbori.ba). Studija je rađena na odgovorima koji su dobijeni od 27 predstavnika bh. političkih stranaka. U izradi studije korištene su i izjave predstavnika stranaka u medijima te analizirani programi stranaka koji su bili dostupni u periodu izrade ove studije. Rezultati sugeriraju da se sjedište političkih stranaka nalazi u deset gradova Bosne i Hercegovine, to su:

R. br.	Sjedište političke stranke	Broj političkih stranaka koje su obuhvaćene analizom
1.	Sarajevo	13
2.	Banja Luka	4
3.	Bijeljina	2
4.	Tuzla	2
5.	Drvar	1
6.	Livno	1
7.	Mostar	1
8.	Orašje	1
9.	Pale	1
10.	Velika Kladuša	1
Ukupno		27

Tabela 2. Sjedište i broj političkih stranaka koje su obuhvaćene analizom

Politička stranka prema politici koju provode	Građanske stranke	Stranke zelene orijentacije	Nacionalne stranke
Ukupan broj	16	4	7

Tabela 3. Politika koju provode političke stranke obuhvaćene ovom analizom

Nakon prikupljanja, podaci su podijeljeni u slijedeće glavne kategorije:

1. Zaštita okoliša i zelena energija,
2. Energetska i pravedna tranzicija,
3. Djelovanje političke stranke u oblasti zaštite klime i okoliša,
4. Edukacije i jačanje kapaciteta političke stranke,
5. Karbonski otisak političke stranke i predizborne kampanje,
6. Vizija političke stranke za 2030. i 2050. godinu.

Očekivani rezultati projekta su:

1. Predstavljene ciljevi i djelovanja političkih stranaka kada je u pitanju zaštita klime i okoliša,
2. Ustanovljeno koje stranke prate aktuelna svjetska dešavanja i nude relevantna rješenja prema niskokarbonskom i klimatski neutralnom razvoju države,
3. Utvrđeno koje političke stranke nude opredjeljenje prema dekarbonizovanom društvu i ekonomiji, odnosno kreiranju novih zelenih radnih mjesta i jačanju privrede dok se istovremeno unaprijeđuje kvalitet okoliša i smanjuju posljedice klimatskih promjena,
4. Predstavljene namjere političkih stranaka kada je u pitanju investiranje u obnovljive izvore energije (vjetroelektrane, solarne elektrane, elektrane na biomasu i iskorištavanje geotermalne energije) i racionalno korištenje energije (energijska efikasnost).

Slika 1. Logo Općih izbora 2022. u Bosni i Hercegovini

2. ANALIZA POLITIČKIH PROGRAMA NA OPĆIM IZBORIMA 2022. U BOSNI I HERCEGOVINI

Analizom je urađena procjenjena koliko se i na koji način u programima spominju pojmovi „zaštita okoliša“, „održivi razvoj“, „klimatske promjene“, „obnovljivi izvori energije“, „zelena energija“ i „pravedna tranzicija“.

Na službenoj web-stranici jedne političke stranke zelene orijentacije energetska politika je prepoznata kao važan segment upravljanja državom, te predstavlja jednu od nekoliko politika za koje se zalažu. Energetsku politiku smatraju osnovom za održivi razvoj, a u opisu je navedeno slijedeće: “Bh. energetska strategija treba biti dizajnirana tako da obezbijedi očuvanje ključnih resursa za sadašnje i buduće generacije. Nova tržišta i novi koncept iskorištavanja svih oblika energije i ušteda u postojećem sistemu (ko)generacije u energetskom sistemu osiguravaju održivost i ekonomičnost u energetskim politikama Bosne i Hercegovine ali i u ekonomskom sistemu. Vjerujemo u efikasno i efektivno upravljanje resursima, efikasnu regulaciju tržišta i vladavinu prava kao preduslov za bogatu BiH i bolji život svih njenih građana”. Njihovo opredjeljenje je pravedan i uravnotežen razvoj društva, ekonomije i zaštite okoliša cijele države. Akcenat programa stranke je pored zaštite okoliša, na građanima, pravdi i ravnopravnosti.

U programu jednog političkog subjekta koji okuplja više bh. političkih stranka termin “energija” se spominje na 26 mjesta, a “okoliša” 16 puta. Budućnost države usmjeravaju prema:

1. Usvajanju dugoročne strategije razvoja energetskog sektora prema pravim stečevinama EU,
2. Poticanju razvoja istraživanja i tehnologija jer smatraju da je “čist okoliš važniji od profita”,
3. Afirmisanju novih koncepta valorizacije svih oblika energije i ušteda u postojećem sistemu (ko)generacije (između ostalog, proizvodnja energije iz otpada, razvoj cirkularne ekonomije, proizvodnja energije za vlastite potrebe), a sve u cilju smanjenja zagađivanja okoliša,
4. Popularizaciji zelene energije i energijske efikasnosti jer kako stoji u programu “Čista energija je rezultat energetske strategije koja čuva ključne resurse i okoliša za sadašnje i buduće generacije”,
5. Razvoju energetske stabilnosti i nezavisnosti,
6. Tranziciji prema održivim i čistim tehnologijama,
7. Održivoj urbanizaciji i transportu,
8. Uvođenju zelenih javnih nabavki,
9. Primjeni standarda energijske efikasnosti (EE),
10. Uspostavljanju koherentnog sistema inspeksijskog nadzora koji bi spriječio zloupotrebe u sistemu okolišnih dozvola,
11. Okolišno prihvatljivoj i održivoj poljoprivredi.

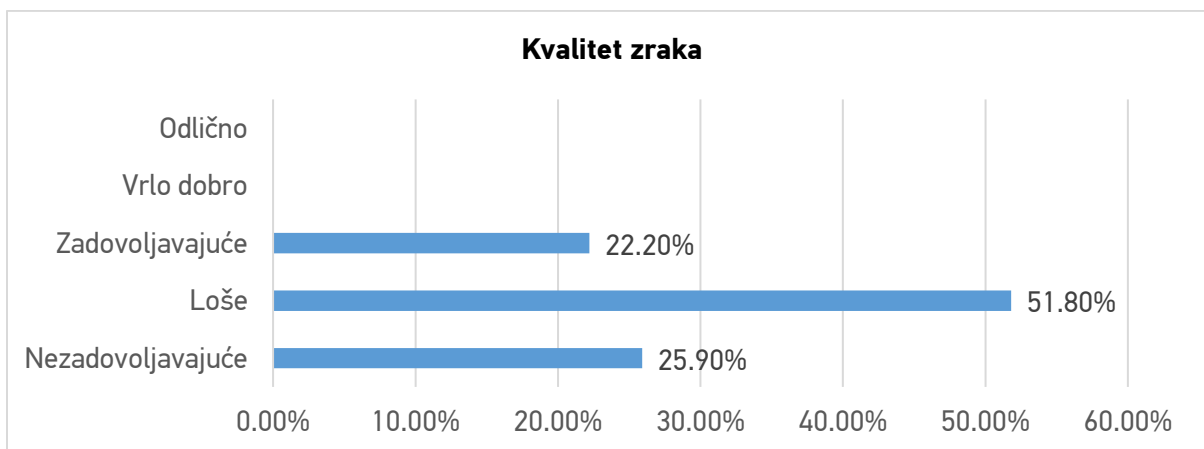
U pojedinim programima bh. političkih stranaka koje se zalažu za demokratske vrijednosti i prava građana, pažnja na zaštiti klime i okoliša je mnogo manja. Energetski sektor je inkorporiran u oblast ekonomije u cilju općeg smanjenja nezaposlenosti i kreiranja novih radnih mjesta. Političke stranke vide prioritet u

energetici kroz ulaganje u infrastrukturu i elektroenergetski sektor, a u cilju postizanja energetske nezavisnosti. Podržavaju aktivnosti koje se odnose na smanjenje zagađivanja zraka i voda, a u cilju usklađivanja obaveza koje su preuzete potpisivanjem relevantnih evropskih sporazuma.

2.1. Zaštita okoliša i zelena energija

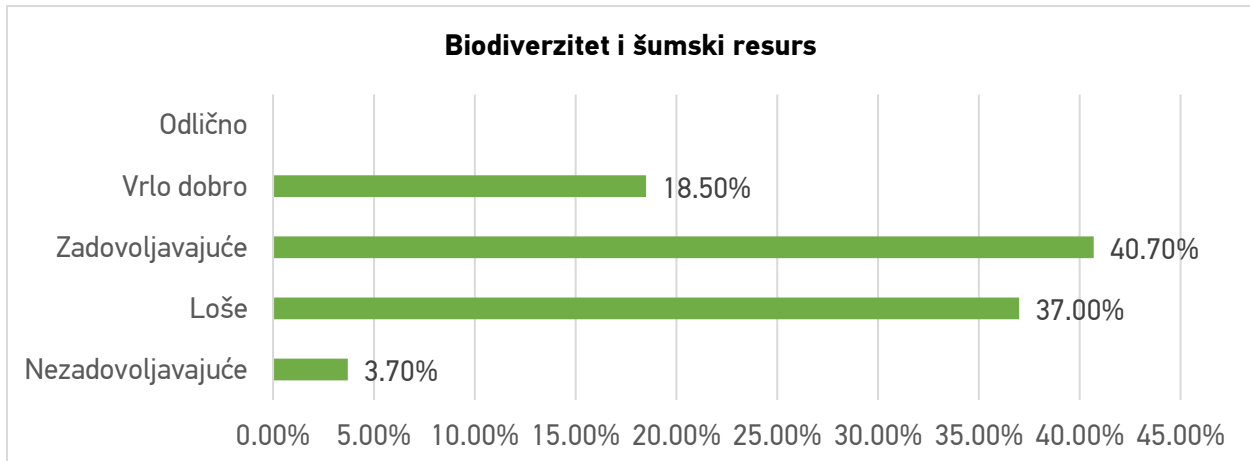
U ovom poglavlju je data analiza odgovora na upitnik. Za svako pitanje data je grafička interpretacija dobijenih odgovora i odgovarajući komentar.

Kroz prvo pitanje dobijeno je mišljenje političkih stranaka o stanju okoliša u Bosni i Hercegovini sa aspekta kvaliteta zraka, kvaliteta površinskih i podzemnih voda i biodiverziteta i šumskih resursa.

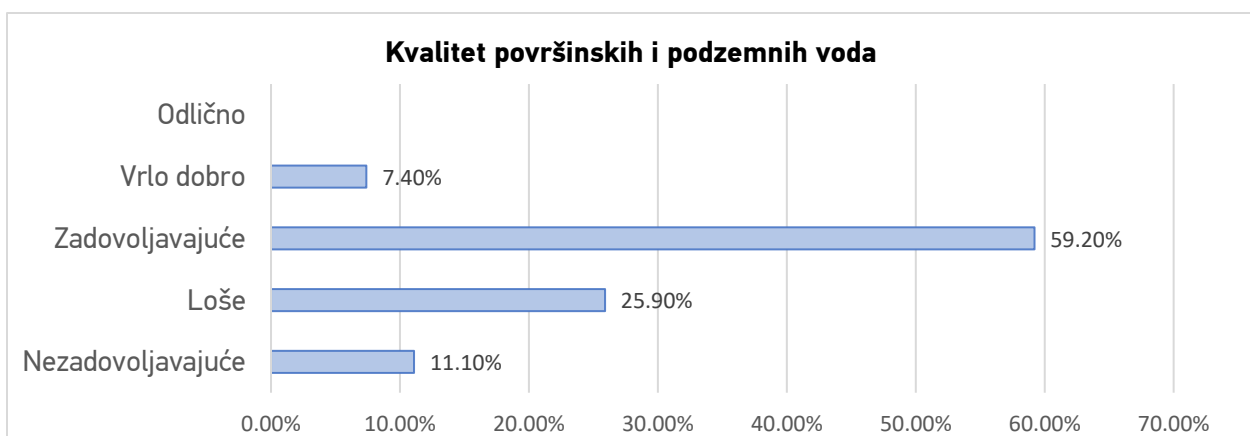
Grafikon 1. Procjena kvaliteta zraka u Bosni i Hercegovini prema mišljenju analiziranih političkih stranaka

Preko tri četvrtine anketiranih stranaka smatra da je stanje kvaliteta zraka u Bosni i Hercegovini loše i nezadovoljavajuće, dok nešto više do jedne petine smatra da je kvalitet zraka na zadovoljavajućem nivou. Niti jedna stranka ne smatra da je kvalitet zraka vrlo dobar ili na odličnom nivou. Stanje kvaliteta zraka kao zadovoljavajućim ocijenile su stranke koje se nalaze na područjima gdje kvalitet zraka nije ugrožen npr. Livno, Mostar, Drvar). Na osnovu rezultata ankete vidi se da su stranke svjesne problema lošeg kvaliteta zraka.

Grafikon 2. Procjena kvalitete biodiverziteta i šumskog resursa u Bosni i Hercegovini prema mišljenju analiziranih političkih stranaka

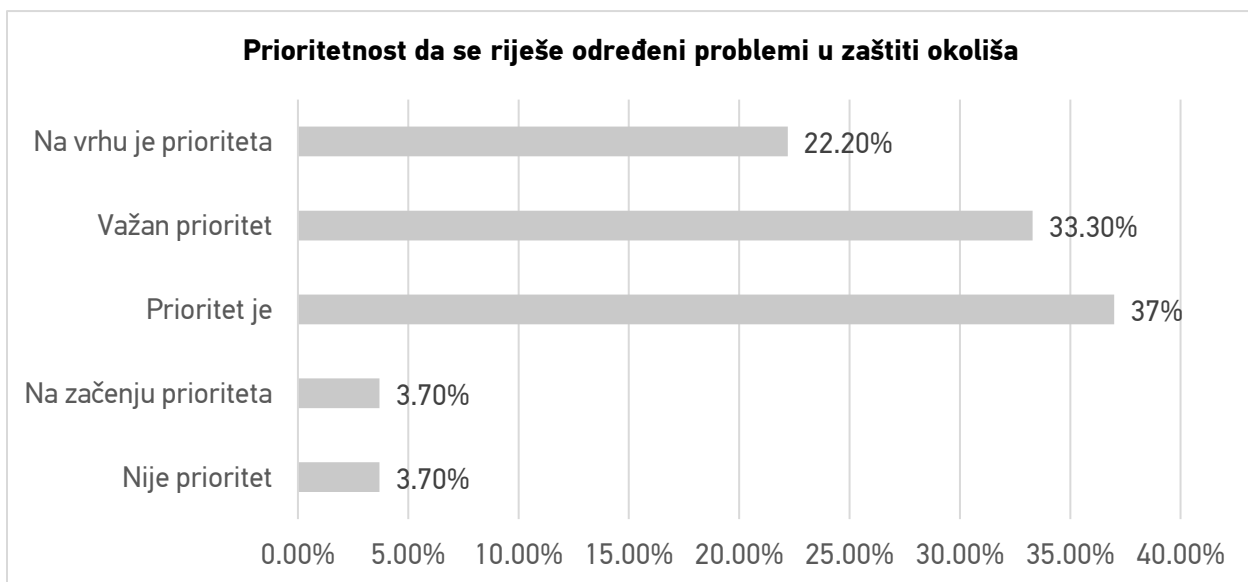
Prema rezultatima ankete, stanje u oblasti biodiverziteta i šumskih resursa je bolje nego stanje kvaliteta zraka. Skoro 60% ispitanika smatra da je stanje po ovom pitanju zadovoljavajuće i dobro, dok 37% smatra da je stanje loše, a samo 3,7% smatra da je stanje nezadovoljavajuće. Dakle, bez obzira što je procenat zaštićenog područja u Bosni i Hercegovini veoma mali i što sva istraživanja ukazuju na visok procenat nelegalne sječe šuma, većina stranaka smatra da je stanje zadovoljavajuće i vrlo dobro.

Grafikon 3. Procjena kvaliteta voda u Bosni i Hercegovini prema mišljenju analiziranih političkih stranaka

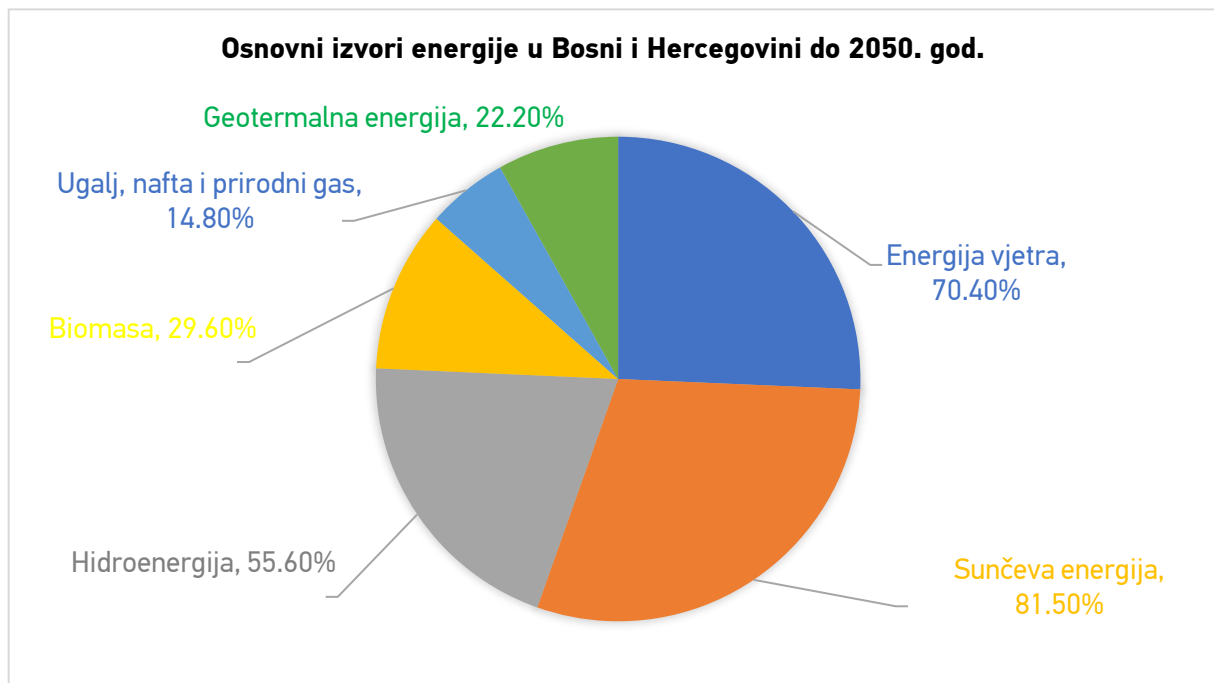
Okolo dvije trećine ispitanika smatra da je stanje kvaliteta površinskih i podzemnih voda zadovoljavajuće i vrlo dobro, to je dakle 18 od 27 ispitanih političkih stranaka. Svega jedna trećina smatra da je stanje loše i nezadovoljavajuće. Ovakvi rezultati se mogu ocijeniti kao neočekivanim s obzirom na stanje, pogotovo, površinskih voda kada se u obzir uzme da većina gradova u Bosni i Hercegovini nema prečistače kanalizacionih voda već se one direktno ispuštaju u vodotokove. Dodatni problem je zagađivanje površinskih voda iz industrije i komunalnim otpadom, što također, po rezultatima, ankete nije percipirano kao problem na odgovarajućem nivou.

Od analizirana tri elementa okoliša, kvalitet zraka je ocijenjen kao najugroženiji. To je bilo i za očekivati s obzirom da je izloženost građana zagađenom zraku najveća i da je ta tema najviše prisutna u medijima, pogotovo u zimskim mjesecima.

Grafikon 4. Mišljenje predstavnika analiziranih političkih stranaka koliko je građanima važno rješavanje problema u oblasti zaštite okoliša (npr. kvalitet zraka)

Iako je relativno veliki dio ispitanika ocijenio stanje pojedinih elemenata okoliša kao loše i nezadovoljavajuće (od 27 ispitanika 21 je ocijenio kvalitet zraka kao loš ili kao nezadovoljavajući), postoje stranke koje smatraju da rješavanje okolinskih problema nije prioritet ili je na začelju prioriteta građana Bosne i Hercegovine. S druge strane preko 90% anketiranih ima percepciju da su okolinski problemi prioritet građana Bosne i Hercegovine. Šest stranaka smatra da su ovi problemi u vrhu prioriteta, dok oko 70% ispitanika smatra da to jeste prioritet ili je važan prioritet za građane. Ovdje je potrebno naglasiti da se pitanje odnosi na mišljenje stranaka o percepciji prioritetnosti rješavanja navedenih problema od strane građana, a ne koliko stranke smatraju da je ta problematika prioritetna da se rješava.

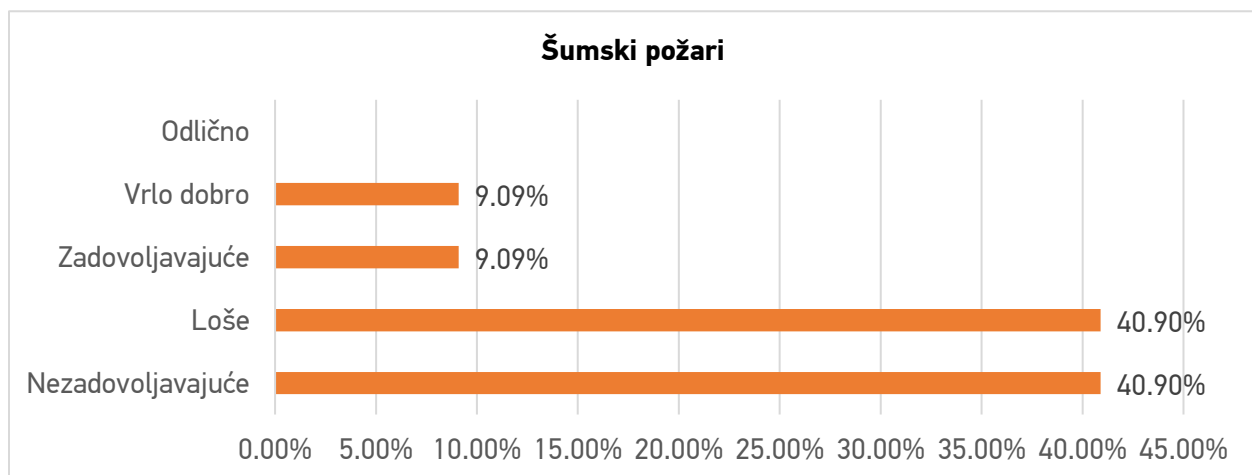
Grafikon 5. Mišljenje predstavnika analiziranih predstavnika o izvorima energije koji treba da budu osnovni izvori u Bosni i Hercegovini u period do 2050. godine (ispitanici su mogli dati najviše tri odgovora)

Pitanje izvora energije u Bosni i Hercegovini je u posljednjih desetak godina veoma aktuelno i veoma prisutno pitanje u medijskom prostoru. Prema rezultatima ankete, najveći broj ispitanih stranaka smatra da energija vjetra i solarna energija treba da budu osnovni izvori energije u Bosni i Hercegovini. Od mogućih 81 odgovora, 39 odgovora se odnosi na ova dva izvora energije tj. smatra da to treba da budu osnovni izvori energije u Bosni i Hercegovini do 2050. godine. Nakon ova dva izvora, slijedi hidroenergija, pa biomasa. Dakle, bez obzira na odluke koje se odnose na sprečavanje daljnje izgradnje hidroelektrana, jedan značajan dio stranaka (preko 50% ispitanih) i dalje računaju na hidroelektrane kao značajan izvor energije. Bilo bi korisno dobiti informacije da li se to odnosi i na izgradnju novih kapaciteta. Iako se biomasa obilato koristi i predstavlja oko 20% u ukupnom energetsom bilansu Bosne i Hercegovine, tek 8 od 27 stranaka je smatra jednim od osnovnih izvora energije. Vjerovatno je to posljedica aktuelnih poskupljenja energenata na bazi biomase (peleta i ogrjevnog drveta) i percepcije da se šumama u Bosni i Hercegovini ne gazduje na adekvatan način. Samo dva ispitanika manje (u odnosu na biomasu) su označili geotermalnu energiju iako je sadašnje korištenje geotermalne energije u Bosni i Hercegovini zanemarivo. Najmanji broj ispitanika smatra da će uloga fosilnih goriva biti značajna, svega 4 stranke. Iz ovih rezultata se može zaključiti da su stranke svjesne potrebe za energetsom tranzicijom i da fosilna goriva nisu dugoročna opcija za Bosnu i Hercegovinu. Stoga, ako stranke budu dosljednije ovome, u energetici Bosne i

Hercegovine predstoje značajne promjene s obzirom da fosilna goriva sada imaju dominantnu ulogu (oko 60% u ukupnom energetsom bilansu).

S obzirom da su manifestacije klimatskih promjena već veoma izražene u Bosni i Hercegovini, istraživanje je obuhvatilo i nekoliko pitanja u vezi odgovora institucija u Bosni i Hercegovini na klimatske promjene. Kao najčešće manifestacije klimatskih promjena identifikovani su šumski požari, suše (što uzrokuje i redukcije u vodosnabdjevanju) i poplave.

Preko 80% ispitanika smatra da je odgovor nadležnih na sve učestalije šumske požare, sa sve većim štetama, loš ili nezadovoljavajući (jednak broj ovih odgovora). To je očekivano s obzirom da je BiH država sa najvećim opožarenim površinama u odnosu na ukupnu površinu šuma. Ipak, skoro petina ispitanih smatra da je odgovor nadležnih zadovoljavajući ili vrlo dobar. Pretpostaviti da te stranke uzimaju u obzir nedostatak kapaciteta za borbu protiv požara ili su fokusirane na područja koja nisu posebno pogođena požarima.

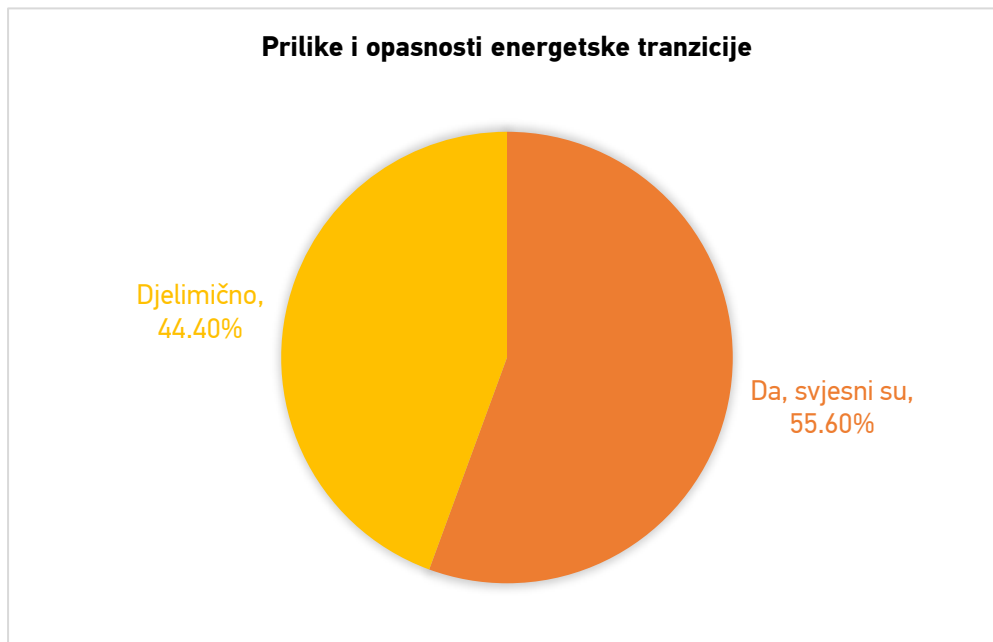
Grafikon 6. Ocjena predstavnika analiziranih političkih stranaka o reakciji relevantnih bh. institucija kada su u pitanju pojave uzrokovane klimatskim promjenama kao što su šumski požari

Gotovo sličan rezultat ankete je i kada je u pitanju odgovor nadležnih na suše i redukcije vode. Preko 80% smatra da je odgovor loš ili nezadovoljavajući. Dok oko 18% smatra da je taj odgovor zadovoljavajući ili vrlo dobar.

Treba naglasiti da odgovor nadležnih niti na jednu manifestaciju klimatskih promjena nije ocijenjen najvišom ponuđenom ocjenom (odlično). Ocjene bi bile vjerovatno i lošije da Bosna i Hercegovina ima registar šteta uzrokovanih klimatskim promjenama.

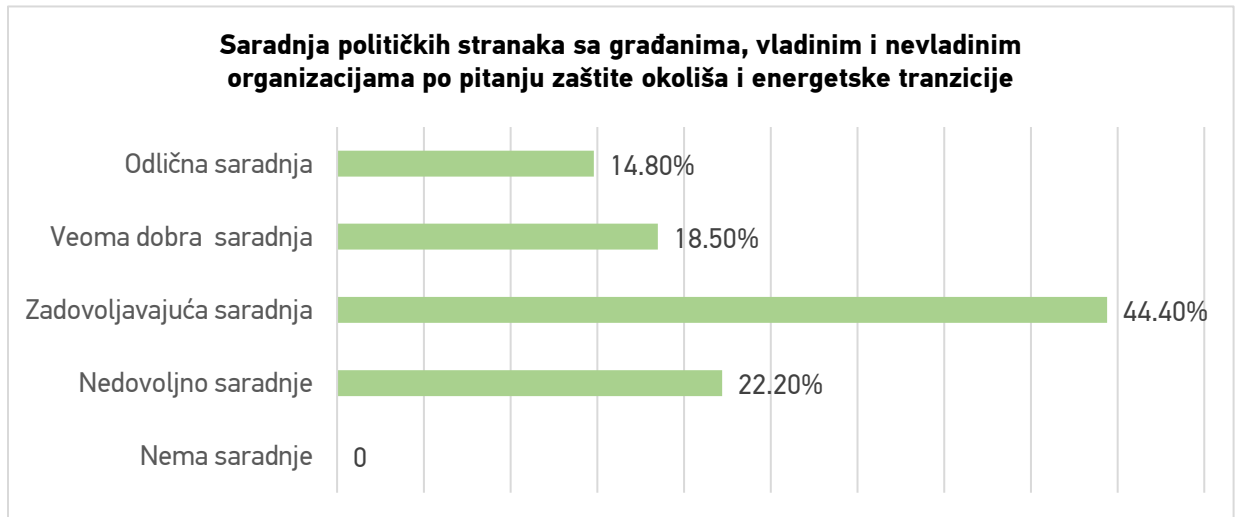
2.2. Energetska i pravedna tranzicija

U ovom dijelu je analiziran pristup političkih stranaka o pitanjima energetske tranzicije sa naglaskom na pravednost te tranzicije imajući u vidu sadašnju visoku zavisnost Bosne i Hercegovine od eksploatacije uglja.

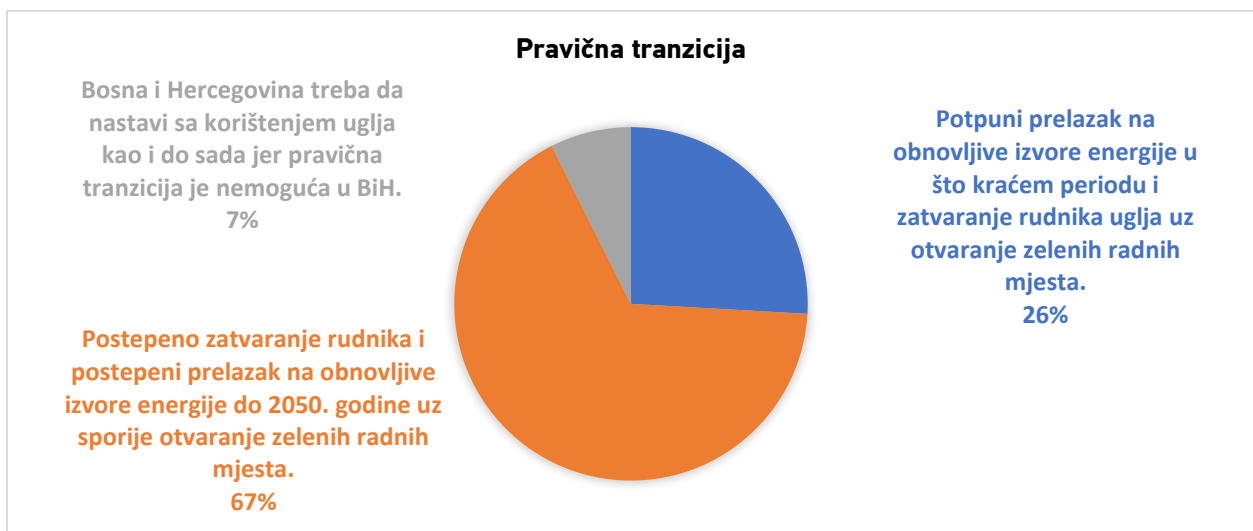
Grafikon 9. Stav predstavnika analiziranih političkih stranaka da li su svjesni prilika i opasnosti en. tranzicije

Da bi pristup energetskej tranziciji bio odgovarajući, prije svega potrebno je biti svjestan prilika i opasnosti koje taj proces donosi sa sobom. Prema ispitivanju, više od polovine ispitanih političkih stranaka je svjesno tih prilika i opasnosti, dok je ostatak, prema njihovoj ocjeni, djelimično svjestan toga. Dakle, prema istraživanju nema stranaka koje nisu uopšte upoznati sa onom što donosi energetska tranzicija. Iako se to može smatrati zadovoljavajućim, potrebno je raditi na unaprjeđenju razumijevanja energetske tranzicije s obzirom da se mnogi aspekti brzo mijenjaju.

Grafikon 10. Stav predstavnika analiziranih političkih stranaka o stepenu saradnje sa građanima, vladinim i nevladinim organizacijama u Bosni i Hercegovini

Da bi se energetska tranzicija adekvatno upravljala potrebno je u sve procese uključiti i same građane. Po tom pitanju, preko skoro 80% stranaka smatra da imaju uspostavljenu saradnju sa građanima (ili njihovim predstavnicima) na nivou od zadovoljavajuće do odlične saradnje. Jedna trećina smatra da je ta saradnja odlična ili veoma dobra. Nema stranaka koje ne saraduju sa građanima po ovim pitanjima.

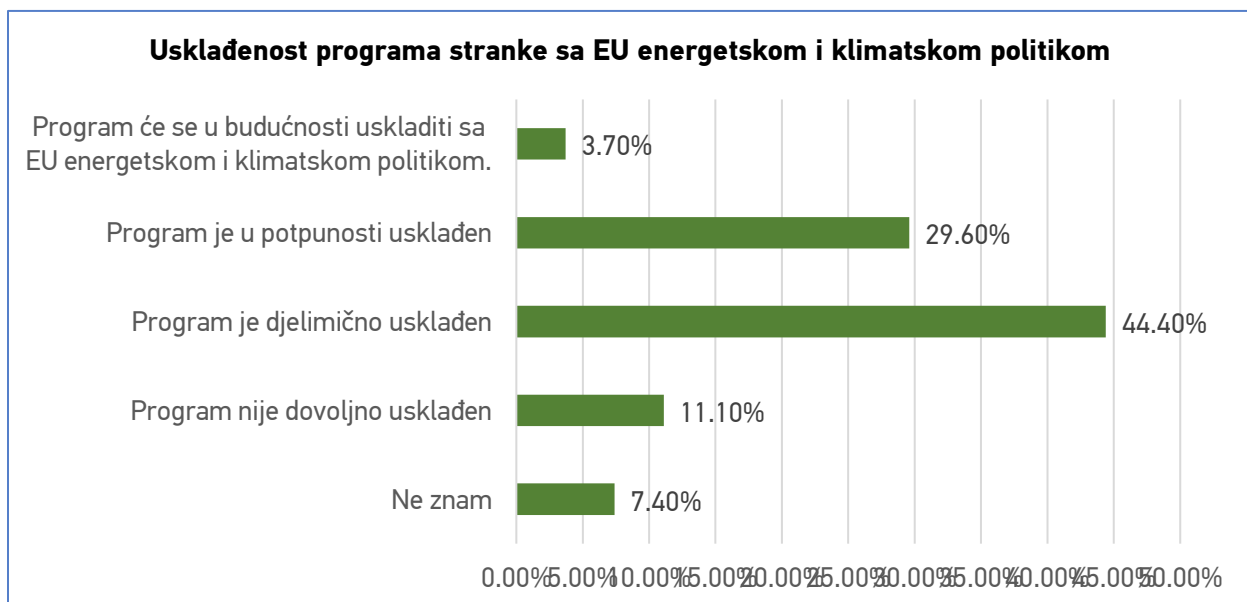

Grafikon 11. Stavovi predstavnika analiziranih političkih stranaka kako treba da se provodi pravična tranzicija

Jedno od najvažnijih pitanja na putu energetske tranzicije je pravičnost koja proizilazi iz načina njene implementacije. U tom kontekstu, oko dvije trećine ispitanika smatra da pravičnu tranziciju treba provoditi postepenim zatvaranjem rudnika i prelaskom na obnovljive izvore energije do 2050. godine. Pri tome, radna mjesta koja se kreiraju uz izgradnju i rad obnovljivih izvora energije treba da kompenziraju gubitak radnih mjesta u tradicionalnoj energetici (uključujući i radna mjesta u rudnicima). Ipak, jedan relativno mali procenat smatra da Bosna i Hercegovina treba da nastavi sa korištenjem uglja kao i do sada jer pravična tranzicija je nemoguća u Bosni i Hercegovini. Kroz naredna istraživanja bilo bi korisno čuti obrazloženja za ovakav pristup s obzirom da je zvanično usvojena politika Bosne i Hercegovine usmjerena ka dekarbonizaciji. S druge strane, oko 26% ispitanih smatra da Bosna i Hercegovina treba napraviti potpuni prelazak na obnovljive izvore energije u što kraćem periodu i zatvoriti rudnike uglja uz otvaranje zelenih radnih mjesta.

2.3. Djelovanje političkih stranaka u oblasti zaštite klime i okoliša

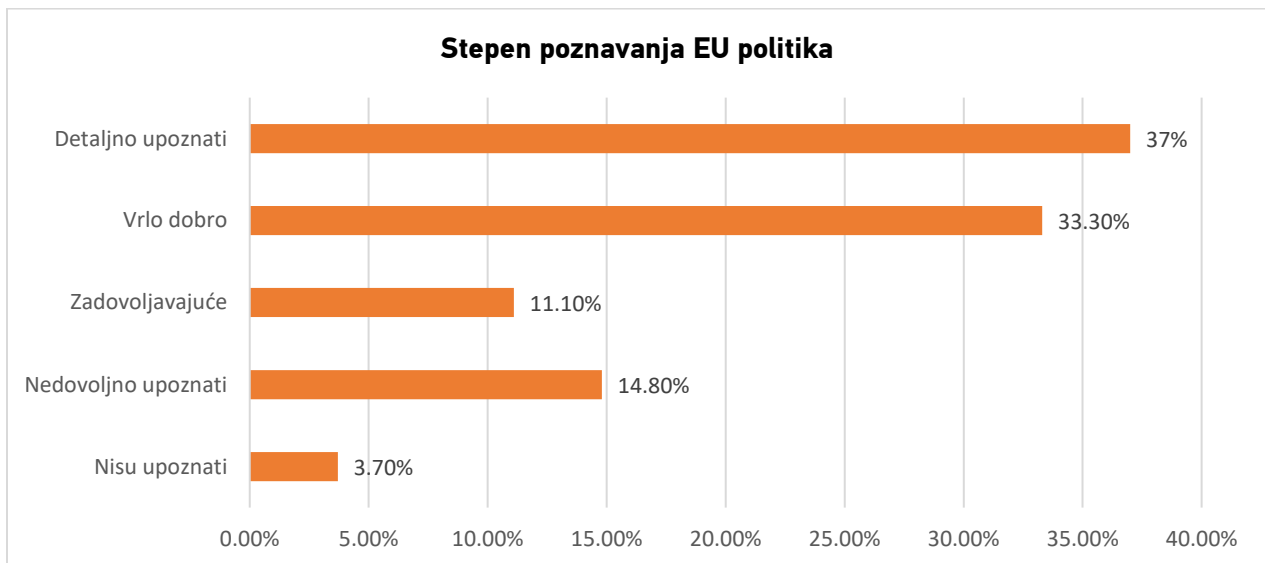
U ovom dijelu analizirano je djelovanje političkih stranaka u oblasti zaštite klime i okoliša. Kao jedno od ključnih pitanja istaknuto je pitanje usklađenosti politike stranaka sa energetsom i okolinskom politikom EU.

Grafikon 12. Stavovi predstavnika analiziranih stranaka po pitanju usklađenosti programa stranke sa EU energetsom i klimatskom politikom

Skoro 30% smatra da je njihov program u potpunosti usklađen sa politikom EU. Ovo je značaj podatak iako se postavlja pitanje na koji način je to ispitano ili analizirano tj. da li su stranke u potpunosti upoznate sa politikom EU u oblasti klime, okoliša i energije.

Oko 45% smatra da je njihov program djelimično usklađen, a oko 11% smatra da je usklađen nedovoljno. U odgovorima je naveden i komentar da je ustvari EU najveći zagađivač i da sve u EU pokreće isključivo profit. To govori da među ispitanim strankama ima i onih koji smatraju da politika EU u predmetnim oblastima nije dobra. Pored tradicionalnog EU skepticizma u jednom manjem broju stranaka, ovakva razmišljanja dolaze zbog porasta korištenja uglja za proizvodnju električne energije u nekim zemljama EU, dok EU, prema shvatanjima tih stranaka, zagovaraju prestanak korištenja uglja u Bosni i Hercegovini.

Grafikon 13. Stavovi predstavnika analiziranih političkih stranaka o poznavanju EU politika

Preko 70% ispitanih smatra da su njihovi predstavnici (predsjedništvo, odbori) upoznati s politikom EU u oblasti zaštite klime, okoliša i energije. To je veoma dobar podatak s obzirom da je to ključan preduslov za usklađivanje ciljeva stranaka sa ciljevima EU. Međutim, postoji i jedan dio, koji nije zanemariv, čiji predstavnici nisu dovoljno upoznati ili nisu uopšte upoznati sa politikom EU u ovim oblastima.

U nastavku su predstavljeni rezultati istraživanja koji se odnose na ciljeve političkih stranaka u kontekstu predstojećih izbora, a koji se odnose na zaštitu klime, okoliša i energetske tranziciju.

Glavni ciljevi koji su istaknuti su sljedeći:

1. Zalaganje za energetske nezavisnost i zaštitu okoliša,

2. U izborima 2022. stranka će pitanje zaštite klime, energetske tranzicije i okoliša na regionalnom nivou koristiti kao značajnu temu,
3. Čista energija, obnovljivi izvori i liberalizacija tržišta proizvodnje; zaštita čiste vode, zraka i tla; cirkularna ekonomija; zeleni transport; organska poljoprivreda; digitalizacija; zelena agenda za Zapadni Balkan,
4. Pratiti standarde, trendove iz ove domene i primjenjivati ih na našem području,
5. Donošenje zakona o energiji, obnovljivim izvorima energije, osiguranje održivog regionalnog i urbanog, kao i energetskeg razvoja, provođenje energetske tranzicije,
6. Unapređenje lokalnih komunalnih preduzeća sa aspekta modernizacije opreme kao i dugoročnije rješavanje lokalnih deponija,
7. Tranzicija ka obnovljivim izvorima; modernizacija, digitalizacija i pojačavanje energetske infrastrukture; usvajanje strategije i plana razvoja energetskeg sektora, usklađenog sa normama i direktivama EU; obezbijediti adekvatno funkcionisanje javnih servisa koji djeluju u energetskeg sektoru; prelazak sa sadašnjih modela stimulanja izgradnje proizvodnih objekata na bazi podsticajnih tarifa na model stimulanja na bazi proizvodnje za vlastite potrebe; prestati sa tolerisanjem prakse neplaćanja poreza i doprinosa od strane kompanija iz energetskeg sektora u državnom vlasništvu; privatizacija svih državnih kompanija iz oblasti energetike koje u tri uzastopne godine posluju sa gubicima.
8. Ekološka država; zelena ekonomija: očuvanje prirodnih resursa i njihova revitalizacija i kontrolisano korištenje za razvoj strateških privrednih grana,
9. Humani održivi razvoj, zaštita rijeka i zabrana izgradnje mHE,
10. Rješavanje problema neadekvatnog zbrinjavanja otpada /od smeća na ulici, divljih deponija do adekvatnih rješenja u zbrinjavanju otpada; zalaganje za princip "3 R" kojem teži cijeli svijet (reduce, reuse, recycle),
11. Zaštita okoliša i prirodnih resursa u skladu s EU energetskeg i klimatskeg politikom; zalaganje za primjenu EU standarda u očuvanju zdravog okoliša i stvaranje sistema ekološke kontrole i sankcionisanje kršanja ekonormi,
12. Aktivnosti radi očuvanja i racionalnog korištenja unikatnih prirodnih dobara, područja zaštićenih zbog naglašene pejzažne vrijednosti, ugroženih i rijetkih vrsta i staništa biljaka i životinja, te bogatog kulturno-historijskeg nasljeđa,
13. Ubrzati procese usvajanja strateških dokumenata,
14. Zalaganje za sveobuhvatnu i efikasnu zaštitu prava na okoliša kao ljudskeg prava, u skladu sa međunarodnim pravom, ustavima i zakonima,
15. Povećanje energijske efikasnosti, smanjenje emisije stakleničkeg gasova, poboljšanje energetske sigurnosti i stvaranje ušteda troškova energije,
16. Izgradnja novih elektrana na OIE,
17. Jasno utvrđivanje proizvodnog miksa električne energije; dekarbonizacija proizvodnje električne energije i industrije; otvoriti tržište za energiju koja se proizvodi iz OIE,

18. Korištenje obnovljivih i alternativnih izvora energije; provođenje programa ušteda energije kao i pokretanje projekata iz domene OIE kao i poboljšanje energetske efikasnosti na svim nivoima i domenama,
19. Sistemske mjere zaštite okoliša, adekvatno prostorno planiranje, jačanje nadležnih institucija, suzbijanje zagađivača, preventivno djelovanje,
20. Upravljanje otpadom, usklađivanje bh. legislative o zagađenju zraka sa EU legislativama.

Jedna stranka je navela da u predmetnoj oblasti ima vrlo konkretne mjere ali da to neće niko čitati niti uvažiti.

Analizirajući navedene ciljeve može se reći da najveći dio tih ciljeva se odnosi na energetiku, zatim slijede ciljevi i mjere koje se odnose na upravljanje otpadom, dok je broj mjera koji se odnosi na kvalitet zraka i voda relativno mali. Ipak treba naglasiti da se u mnogim ciljevima mogu nalaziti i elementi koji se odnose i na kvalitet zraka i vode. Jedna posebna grupa ciljeva, koje je nekoliko stranaka navelo, odnosi se na prava na zdrav okoliš. Najveći broj ciljeva u energetici se odnosi na energetske sigurnost tj. da se što više potreba za energijom pokrije iz domaće proizvodnje, te na promjenu postojećeg načina izgradnje OIE postrojenja (prelazak sa podsticajnih tarifa na prosumere, zabrana izgradnje malih hidroelektrana). Interesantno je naglasiti da nema ciljeva koji se eksplicitno odnose na načine grijanja i smanjenje zagađivanja zraka iz kućnih ložišta.

Grafikon 14. Aktivnosti koje analizirane političke stranke poduzimaju po pitanju zaštite klime i okoliša

Kako bi postigle svoje okolinske ciljeve većina stranaka provodi konkretne aktivnosti. Međutim, skoro 15% ispitanih nije provelo bilo kakve mjere. Najveći broj stranaka, od aktivnosti na pitanja klime i okoliša, radi na predlaganju izmjena zakona i podzakonskih akata. Na drugom mjestu su aktivnosti pošumljavanja, zatim edukacije i podizanja svijesti. Manji broj stranaka radi i na ukazivanju na važnost očuvanja i racionalno upravljanje resursima kao i pružanje podrške eko-aktivistima (što se takođe može smatrati podizanjem javne svijesti).

Najveći dio stranaka je učestvovao u predlaganju zakona i podzakonskih akata, te u društvenim aktivnostima (protesti, peticije, okrugli stolovi) usmjerenim na zaštitu okoliša. Konkretno aktivnosti koje su do sada preuzela, između ostalog, su:

1. Aktivnosti u vezi predlaganja novih i izmjena relevantnih zakona i podzakonskih akata kroz parlamentarne procedure na svim nivoima vlasti (obnovljivi izvori energije, električna energija, zaštita okoliša, zaštita prirode, vode, šume, zrak, zabrana izgradnje mHE, požari, organska proizvodnja),
2. Učešće u izradi strateških dokumenata u oblasti zaštite klime i okoliša,
3. Učešće na javnim raspravama prilikom donošenja izmjena relevantnih zakona,
4. Organizovanje peticija, panel diskusija, okruglih stolova i drugih događaja za rješavanje gorućih pitanja zaštite okoliša,
5. Masovne akcije pošumljavanja i prikupljanje otpada u lokalnim sredinama,
6. Aktivnosti koje za cilj imaju podizanje svijesti o zaštiti prirodnih resursa i sprječavanje njihove eksploatacije (npr. zaustavljanje izgradnje mHe na rijekama i sl.),
7. Organizovanje protesta sa ciljem zabrane ili smanjenja određenih aktivnosti koje imaju negativan uticaj na okoliša,
8. Informisanje javnosti o industrijskim katastrofama čije posljedice su evidentne u prirodi i lokalnoj sredini.

Kao što je poznato, Bosna i Hercegovina se obavezala na provođenje Zelene agende za Zapadni Balkan s ciljem postizanja klimatske neutralnosti do 2050. godine. Svega 30% ispitanika smatra da su njihovi predstavnici dovoljno upoznati sa obavezama Bosne i Hercegovine u okviru Zelene agende za Zapadni Balkan. Oko 22% smatra da nisu upoznati ili da ne znaju da li su upoznati. Podatak da ne znaju da li su upoznati navodi na zaključak da to nije tema u razgovorima stranačkih dužnosnika. Skoro polovina ispitanika misli da su njihovi predstavnici dovoljno upoznati sa predmetnim obavezama.

Upoznatost predstavnika analiziranih političkih stranaka sa obavezama koje je Bosna i Hercegovina preuzela potpisivanjem deklaracije Zelena agenda za Zapadni Balkan

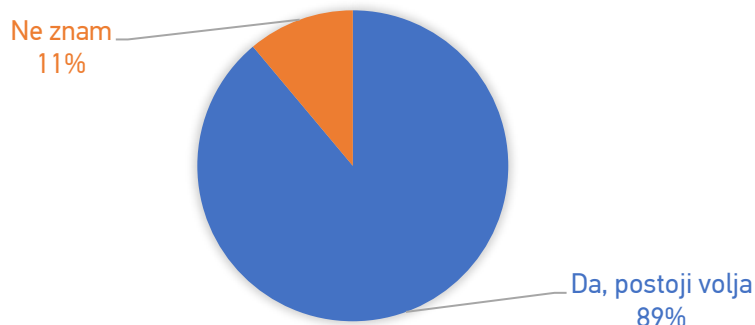

Grafikon 15. Stavovi o poznavanju predstavnika analiziranih političkih stranaka smatra o obavezama koje je Bosna i Hercegovina preuzela potpisivanjem deklaracije Zelena agenda za Zapadni Balkan

2.4. Edukacije i jačanje kapaciteta političke stranke

Positivno je da u skoro 90% anketiranih stranaka postoji spremnost većeg uključjenja zaštite okoliša i klime te energetske tranzicije u njihove programe. Ostatak je odgovorio da ne znaju da li postoji takva spremnost, što znači da nije isključeno.

Postojanje političke volje da se u naredne programe uključi više zelenih tema

Grafikon 16. Postojanje političke volje da se u naredne programe uključi više zelenih tema (zaštita klime, energetska tranzicija, zaštita okoliša, kvalitet zraka, obnovljivi izvori energije, upravljanje otpadom i sl.)

Stranke su navele niz barijera za intenzivnije bavljenje temama zaštite okoliša, klime i energetske tranzicije. U nastavku je dat pregled njihovih odgovora.

1. Nedostatak finansijskih sredstava u realizaciji projekata,
2. Ograničeni ljudski resursi, poteškoće u uključivanju mladih i novih ljudi u rad političkih stranaka koje bi se bavile temama zaštite klime i okoliša,
3. Nedostatak eksperata iz oblasti zaštite klime i okoliša,
4. Trenutne političke prilike koje predmetne teme stavljaju u drugi plan,
5. Nedovoljna medijska vidljivost rezultata uspješno implementiranih projekata u javnosti, a što otežava promociju zelenog imidža stranke,
6. Otežan pristup da se predmetna tematika predstavi u masovnim medijima,
7. Manjak interesa za aktivnom saradnjom u rješavanju aktuelnih pitanja u oblasti zaštite okoliša,
8. Slaba podrška partnerskih organizacija,
9. Nespremnost partnerskih organizacija za direktnu saradnju sa političkim strankama,
10. Pasivnost mladih koji nisu dovoljno zainteresovani za zaštitu okoliša.

Nedostak kapaciteta (ljudskih, nedovoljno znanja) i finansijskih sredstava su naglašeni kao ključne barijere. Zatim, nedostatak jasne vizije i planova. Posebno velika barijera je nametanje drugih tema zbog čega predmetne teme ne mogu doći na dnevni red. Neke stranke navode i mali udio u vlasti zbog čega ne mogu da naprave značajnije rezultate.

2.5. Karbonski otisak političke stranke i predizborne kampanje

Kako bi se stekao uvid šta to bh. političke stranke konkretno rade da daju doprinos zaštiti okoliša u širem smislu, analizirano je koje mjere su provele ili provode tokom kampanje. Od ponuđenih odgovora, najčešća mjera je smanjenje broja isprintanih plakata od papira. Druga mjera po učestalosti je izbjegavanje ili odustajanje od printanja brošura kako bi smanjili količinu otpada. Ostale mjere su manje zastupljene, ali su veoma korisne kao što je podjela sjemena biljaka, korištenje bicikala i gradskog prevoza te u pošumljavanje. Jedna od ispitanih stranaka smatra da nisu previše ulagali u kampanju pa zbog toga i nemaju neki značajan uticaj na okoliš.

Grafikon 17. Aktivnosti koje političke stranke poduzimaju u cilju smanjenja karbonskog otiska tokom kampanje

2.6. Vizija političke stranke za 2030. i 2050. godinu.

U kontekstu zaštite okoliša, klime i energetske tranzicije ključno je imati jasnu viziju do 2030. godine, a onda i do 2050. godine. Na pitanje kako bh. političke stranke vidi Bosnu i Hercegovinu do 2030. i do 2050. godine u kontekstu energetske tranzicije dobijeni su slijedeći odgovori:

1. Energetski nezavisnu državu.
2. Zemlju koja će do 2030. godine provesti obaveze preuzete potpisivanjem Zelene agende za Zapadni Balkan, ubrzati energetske tranziciju, a do 2050. godine biti u potpunosti komplementarna sa dometima EU.
3. Zemlju koja valorizacijom vlastitih resursa ispunjava zahtjeve EU.
4. Ekološku državu (op.a., po uzoru na susjednu Crnu Goru).

5. Zemlju sa ojačanim institucionalnim kapacitetima države na svim nivoima vlasti. Zemlju sa hitnim nametanjem tema iz oblasti zaštite klime i okoliša kao primarnom temom. Sa hitnim otvaranjem puta Bosne i Hercegovine prema namjenskim sredstvima EU koja mogu pomoći zaštititi klime i okoliša.
6. Zemlju mogućnosti za izmjenu zakonskih rješenja, uvođenje energijskih certifikata i "pasoša", edukacije svih starosnih dobi o značaju energetske tranzicije gdje će biti uvedene norme za recikliranje i razdvajanje otpada u domaćinstvima. Zemlja u kojoj će biti izgrađeno više postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, a što će biti preduslov za kapitalnije investicije u kompletnom sistemu za energijski efikasnu i održivu Bosnu i Hercegovinu.
7. Zemlju sigurnog, ali sporog napretka.
8. Zemlju novih radnih mjesta koja će biti fokusirana na zaštitu okoliša.
9. Zemlju, koja umjesto planiranog proširenja proizvodnih kapaciteta energije, treba da se preorijentiše na smanjenje potrošnje energije kroz obimno investiranje u energijsku efikasnost.

Odgovori se mogu podijeliti u tri grupe:

- optimistične vizije,
- pesimistične vizije,
- nepostojanje vizije (ili ispitanik nema ovlaštenje da govori o vizijama stranke).

Najveći dio je iznio optimistične vizije u smislu da su provedene ključne mjere iz Zelene agende, te da su usvojeni standardi EU. Pri tome, osigurana je energija za građane po pristupačnim cijenama uz to da je Bosna i Hercegovina energetska nezavisna država.

U grupi pesimističnih vizija izdvajaju se one koje smatraju da je dosadašnja politika upravljanja resursima bila toliko loša da je ugrozila daljnji razvoj. Zatim, prisutno je i preispitivanje klimatskih ciljeva EU zbog aktuelne energetske krize.

Ukoliko bi stranke obuhvaćene istraživanjem bile dio vladajuće koalicije, zalagale bi se za sljedeće mjere:

1. Donošenje više zakonskih i podzakonskih akata u oblasti zaštite klime i okoliša,
2. Organizovanje većeg broja javnih rasprava predmetne tematike,
3. Veća pažnja u zaštiti rijeka i vodenih tokova,
4. Organizovanje velikih kampanja pošumljavanja i saniranje divljih deponija,
5. Ukidanje PDV za instalaciju solarnih panela,
6. Sufinansiranje fizičkih lica za instalaciju solarnih elektrana za vlastitim krovovima,
7. Mjere brze i efikasne zaštite pitke vode i zraka,
8. Afirmacija građanske energije i prosjumerama,
9. Poticanje prelaska MSP na cirkularnu ekonomiju,
10. Uvođenje mjera zelenog budžetiranja i javnih nabavki,
11. Provođenje stimulativnih mjera za selektivno odvajanje otpada,
12. Uspostavljanje stabilne okvirne politike za podršku građanskoj energiji iz obnovljivih izvora,
13. Uvesti neto mjerenja za obračun energije,

14. Napraviti javni registar postojećih elektrana u Bosni i Hercegovini po kategorizaciji na tip energenta i instaliranoj snazi,
15. Subvencionirati grijanje na način koji je prihvatljiv za okoliša, a u cilju da se izbjegne zagađivanje (plin, pelet, drvena sječka, toplotne pumpe itd.),
16. Zadržati kontinuiran fokus na OIE. Prvenstveno ispitivanje potencijala biomase i geotermalne energije uz stalni razvoj i izgradnju solarnih i vjetroelektrana,
17. Adekvatno upravljanje prirodnim resursima (šuma, pitka voda, zrak),
18. Obnavljanje, optimizacija i širenje postojeće energetske, toplotne, vodovodne i kanalizacione infrastrukture,
19. Stvaranje radnih mjesta u novim tehnologijama (fokus: vjetar, sunce, biomasa) kroz sistematski pristup obrazovanja i javnih preduzeća, te edukaciju o važnosti značaja socijalnog aspekta boravka u prirodi,
20. Unaprjeđenje Zakona o šumama i održivo upravljanje resursom,
21. Unaprjeđenje kvaliteta zraka u gradovima,
22. Mjenjanje zakonskih regulativa tj. usklađivanje sa evropskim standardima, formiranje regulacionog tijela koje će donositi norme i pratiti realizaciju svih aktivnosti, uvesti obaveznu edukaciju za recikliranje otpada u školskim ustanovama, uvesti obavezu da sve opštine i gradovi u okviru svojih strategija razvoja uvrste pitanje zaštite okoliša i uvesti veće kazne za nepoštovanje tj. kršenje zakona u relevantnoj oblasti,
23. Smanjiti upotrebu uglja i drugih fosilnih goriva, a poticati korištenje zelene energije,
24. Uvođenje novih legislativa, osiguranje podrške zakonodavnim tijelima, kreiranje uslova za investiranje u OIE, pripremanje privrede za novu budućnost,
25. Promocija zdravog života i životnih stilova,
26. Unaprijediti propise koji reguliraju cirkularnu ekonomiju,
27. Uvesti fiskalne poticaje za cirkularnu ekonomiju,
28. Uvesti programe edukacije i podizanja svijesti, kao i motivacije potrošača na održivu potrošnju,
29. Pokrenuti proces zamjene energetske neefikasne kućanskih aparata po šemi „staro za novo“,
30. Poboljšanje sistema grijanja: zamjena postojećih efikasnijim sistemima, modernizacija i proširenje sistema grijanja, prelazak sa fosilnih na OIE,
31. Povećati podršku OIE kroz uspostavljanje energetske zajednice,
32. Značajno smanjenje ambalažnog otpada,
33. Uvođenje sistema otkupa ambalažnih pakovanja koja se mogu ponovo upotrijebiti,
34. Poticanje razvoja privatnog sektora koji će se baviti reciklažom, nabavkom i prodajom recikliranog otpada,
35. Sistem odvoza i zbrinjavanja otpada uskladiti s principom razdvajanja i recikliranja, cilj je minimizirati spaljeni otpad i maksimizirati reciklažu i ponovnu upotrebu,
36. Pružanje podrške nabavci vozila na električni pogon u javnom i organiziranom saobraćaju,
37. Kreiranje i donošenje seta okolinskih pokazatelja u skladu sa međunarodnim metodologijama,
38. Zakonom regulisati poslovanja privrednih subjekata u cilju zaštite okoliša.

Na osnovu provednog istraživanja programa političkih stranaka u Bosni i Hercegovini sa aspekta zaštite okoliša, klime i energetske tranzicije može se zaključiti da većina stranaka (kao i koalicija) ima u svojim programima navedene određene ciljeve i po ovim temama. Međutim, generalno govoreći ciljevi i vizije nisu dovoljno jasne i sveobuhvatne. Nedostaje integralni pristup, što znači da se pojedine stranke fokusiraju na rješenje određenog pitanja kao što su npr. deponije komunalnog otpada, rad komunalnih preduzeća, zakonska rješenja u jednoj oblasti i sl. Deklarativno većina stranaka podržava dekarbonizaciju tj. veće učešće obnovljivih izvora energije. Međutim, samo mali njih navodi konkretne mjere koje bi uveli da se to i ostvari, kao što je npr. prelazak sa podsticajnih tarifa na prosumere (što je u Republici Srpskoj već usvojeno, a u Federaciji BiH u procesu usvajanja).

Nedostak kapaciteta (ljudskih, nedovoljno znanja) i finansijskih sredstava su naglašeni kao ključne barijere za aktivnije bavljenje temama zaštite okoliša, klime i energetske tranzicije. Posebno štetna barijera je nedostatak jasne vizije i ciljeva. Još uvijek postoje stranke koje smatraju da Bosna i Hercegovina treba da nastavi sa korištenjem uglja na istom nivou i u tome vide ključni cilj, a to je energetska nezavisnost. Takav pristup je pojačan aktuelnom energetskom krizom u Evropi i svijetu. S druge strane, najveći dio stranaka smatra da ključni izvori energije u Bosni i Hercegovini treba da budu vjetroelektrane i solarne elektrane. Uloga biomase je, po analiziranim, znatno manja, iako se danas biomasa obilno koristi za grijanje što uzrokuje velike problem u vrijeme energetske krize. Na osnovu toga, stiče se dojam da stranke nisu do kraja detektovale prave problem u oblasti energetike općenito.

Iako većina stranaka kvalitet okoliša smatra lošim, smatraju da ta pitanja nisu najviši nivo prioriteta za građane. To u konačnici znači da stranke smatraju da većina glasača ne bira na osnovu politike i programa zaštite okoliša, klime i energetske tranzicije. Dalje, većina stranaka nije navela konkretne mjere za poboljšanje kvaliteta okoliša. Najveći broj mjera se odnosi na energetiku i to najviše na proizvodnju električne energije, dok su pitanja grijanja i zagađivanja zraka vrlo malo spomenuta. Unaprjeđenje energetske efikasnosti je uglavnom deklarativno podržano.

Iako je većina stranaka upoznata sa politikom EU u ovim oblastima, tu je jasno da ima prostora za unaprjeđenje. Jedan dio stranaka je jasno naznačio da je nedovoljno ili čak uopšte nisu upoznati sa politikom EU. Dobra strana je to što su sve analizirane stranke zainteresovane za edukaciju u ovim oblastima. Ovaj podatak treba iskoristiti i u narednom periodu kreirati adekvatan program edukacije u kombinaciji sa okruglim stolovima, debatnim emisijama (i nakon predizborne kampanje) i drugim medijskim istupima.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Potpisivanjem deklaracije o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan, 10. novembra 2020. u Sofiji, Bosna i Hercegovina se obavezala da će sprovoditi mjere u oblasti ublažavanja klimatskih promjena, energetske tranzicije, održive mobilnosti i cirkularne ekonomije kao i zaštiti biodiverziteta, održive poljoprivrede i proizvodnje hrane. Bosna i Hercegovina se obavezala na niz konkretnih akcija, uključujući uvođenje takse na emisije ugljen dioksida i tržišnih modela za podsticanje obnovljivih izvora energije, kao i postupno ukidanje subvencija za ugalj. Najveći izazov na putu implementacije Zelene agende je izrada programa za međunarodnu pomoć s ciljem usmjeravanja razvoja energetskog sektora ka klimatskoj neutralnosti do 2050. godine.

Kako bi postigla ciljeve koji su sadržani u Zelenoj agendi za Zapadni Balkan, Bosna i Hercegovina na svim nivoima vlasti mora da dodatno unaprijedi pristup strateškom planiranju pogotovo u oblastima koje se odnose na dekarbonizaciju tj. postepeno smanjenje korištenja fosilnih goriva sa ciljem postizanja klimatske neutralnosti do 2050. godine. Jasno je koliko je to veliki izazov za Bosnu i Hercegovinu. Aktuelni ciljevi smanjenja emisija stakleničkih gasova, nisu dovoljni za postizanje klimatske neutralnosti koji se očekuju u skladu sa opredjeljenjem koje je iskazano potpisivanjem Zelene agende. Za ambicioznije ciljeve potreban je intenzivniji dijalog između svih zainteresiranih strana. Ciljevi za smanjenje emisije stakleničkih gasova moraju biti na nivou ciljeva EU. Nivo međunarodne pomoći, a posebno pomoći EU, je srazmjeran ambicioznosti ciljeva dekarbonizacije.

Veliki udio fosilnih goriva u proizvodnji energije (posebno uglja za električnu energiju) predstavlja veliki potencijal za smanjenje emisije stakleničkih gasova. Zamjena uglja sa OIE je ključna za smanjenje emisije stakleničkih gasova i podrazumijeva nove mogućnosti i izazove. U prvom redu, doći će do značajnog poboljšanja kvaliteta zraka, što će dovesti do smanjenja troškova zdravstvenih usluga povezanih sa zagađenošću zraka. Prestanak korištenja uglja također može doprinijeti otvaranju novih radnih mjesta, ne samo u sektoru OIE, nego i u procesu čišćenja, sanacije i transformacije starih rudničkih lokacija i elektrana. Međutim, postepeni prestanak korištenja uglja nosi i izazove. Oko 17.000 radnika u Bosni i Hercegovini direktno zavisi o eksploataciji uglja i proizvodnji energije iz uglja. Najvažniji izazov bit će izrada provodljivih strategija s ciljem sprečavanja porasta nezaposlenosti i siromaštva u rudarskim područjima.

Na osnovu provedenog istraživanja o pristupu političkih stranaka pitanjima zaštite okoliša, klime i energetske tranzicije može se zaključiti da postoji velika raznolikost u tim pristupima, iako bi se moglo očekivati da su barem po ovim pitanjima stranke koliko toliko jedinstvene. Pristupi se najviše fokusiraju na aktuelnu problematiku energetske krize i protivljenja izgradnji nekih novih energetskih kapaciteta. S tim u vezi naglašava se potreba očuvanja energetske nezavisnosti Bosne i Hercegovine, iako BiH i sad nije energetki nezavisna, nezavisna je u elektroenergetskom bilansu. To govori o nedovoljnom razumijevanju problematike. Stranke nemaju mjere socijalne politike kojima bi poboljšale priuštivost energije za građane i smanjile energetske siromaštvo. To bi značajno uticalo i na smanjenje zagađivanja zraka. Ne postoje

ciljevi vezani za daljinska grijanja, prečišćavanje kanalizacionih voda, zaštite vodotokova (osim zabrane izgradnje malih hidroelektrana).

Sveopšti zaključak je da je nedostatak znanja osnovni uzrok relativno male ili neadekvatne zastupljenosti pitanja zaštite okoliša, klime i energetske tranzicije u programima stranaka.

Da bi ova pitanja bila prisutnija u programima stranaka ključno je promijeniti sadašnju paradigmu da je energetska tranzicija prijetnja daljnjem razvoju Bosne i Hercegovine. Naprotiv, energetska tranziciju shvatiti kao razvojnu šansu (a ne kao prijetnju daljnjem razvoju). Energetska tranzicija se od jednog dijela javnosti, ali i većeg dijela donosioca odluka još uvijek vidi kao prijetnja daljnjem ekonomskom razvoju zemlje. Posljedica toga je otpor ka tranziciji ili nastojanje da se ona maksimalno uspori od strane jednog broja političkih stranaka. Tome doprinosi predstavljanje energetske tranzicije kao obaveze koja se nameće Bosni i Hercegovini iz EU, a u posljednje vrijeme sama EU se vraća fosilnim gorivima prema mišljenju nekih krugova. Umjesto toga, energetska tranziciju treba prihvatiti kao razvojnu šansu kroz povećanje broja održivih i humanijih radnih mjesta, bolji kvalitet okoliša i razvijeniju infrastrukturu. Kako bi se energetska tranzicija predstavila u tom svjetlu neophodno je vršiti promociju dobrih primjera energetske tranzicije počevši od lokalnih zajednica do država EU.

PRILOZI

Prilog 1: Anketa.

Prilog 2: Kontakti ovjerenih političkih stranaka na Općim izborima 2022.